

5. RI&E - Risico-inventarisatie en -evaluatie

1. Inleiding

Elke werkgever is wettelijk verplicht een actuele risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) te hebben, samen met een plan van aanpak.

Doel van de RI&E is inzicht te krijgen in de gevaren en de hieraan verbonden risico's op het gebied van de arbeidsomstandigheden. Door maatregelen te nemen kunnen gevaren worden weggenomen of de risico's worden beheerst. Dat verhoogt de veiligheid en gezondheid en bespaart kosten (preventie van verzuim en ongevallen, beperken van verzekeringspremie, bevorderen van de bedrijfscontinuïteit, positief effect op imago e.d.).

In een RI&E zijn alle aanwezige risico's voor de veiligheid en gezondheid op de werkplek en in de werkomgeving schriftelijk vastgelegd.

Als de omstandigheden veranderen (bijvoorbeeld door verbouwing, door verandering van werkzaamheden of door nieuw onderzoek), wordt de RI&E geactualiseerd. Werkgevers en werknemers werken zo structureel samen aan veilige en gezonde arbeidsomstandigheden.

2. Ambitieniveau

De Universiteiten willen dat de wijze waarop de risico-inventarisatie en -evaluatie wordt uitgevoerd, aansluit bij de organisatie, haar (arbo-)beleid, haar besturingsfilosofie en de specifieke organisatiecultuur. Universiteiten formuleren daarom hun eigen beleid ten aanzien van de uitvoering van de RI&E. Het is inzichtelijk op welke wijze de RI&E binnen de Universiteit tot stand komt en hoe dit leidt tot implementatie van maatregelen. Het medezeggenschapsorgaan en/of de daaruit gevormde commissies zijn via o.a. periodiek overleg met de werkgever betrokken bij het beleid, wijze van uitvoering en rapportage van de RI&E en de uitvoering van het daaraan verbonden PvA.

In de arbocatalogus wordt niet in detail beschreven hoe de risico-inventarisatie en -evaluatie moet worden uitgevoerd, maar worden randvoorwaarden, minimale eisen en kaders beschreven waaraan de uitvoering en rapportage van de RI&E moet voldoen. De waarde van de arbocatalogus zal in de toekomst worden vergroot, onder meer door de gezamenlijke ontwikkeling en *het* onderhoud van good practices.

Universiteiten onderscheiden zich van andere organisaties door de aanwezigheid van studenten en door uiteenlopend en veelal grensverleggend wetenschappelijk onderzoek. De diversiteit van (soms unieke en complexe) werkzaamheden en onderzoek is groot. Er is een 'vlottende' populatie van (tijdelijke en anderstalige) medewerkers met verschillende culturele achtergronden. Daarnaast zijn universitaire organisaties opgedeeld in min of meer zelfstandige organisatie-eenheden zoals faculteiten, instituten, diensten en mogelijk externe bedrijven die in universitaire panden zijn gehuisvest.

Door in de werkwijze van de RI&E op de eigen organisatie structuur aan te sluiten, is maatwerk mogelijk en worden de effectiviteit en uitvoering van het plan van aanpak van de RI&E vergroot.

De universiteiten streven naar borging van de kwaliteit van de RI&E door onder meer procesvoorschriften en good practices in deze deelcatalogus op te nemen.

3. Wettelijk kader

Het wettelijk kader van de RI&E wordt gevormd door de Arbeidsomstandighedenwet. Kort weergegeven zijn daarin de volgende elementen van belang.

De werkgever legt in een inventarisatie en evaluatie schriftelijk vast welke risico's de arbeid voor de werknemers met zich brengt. Deze risico-inventarisatie en -evaluatie bevat tevens een beschrijving van de gevaren en de risicobeperkende maatregelen en de risico's voor bijzondere categorieën van werknemers. Ook moet beschreven zijn hoe de toegang tot deskundige werknemers (conform art. 13 en 14) is geregeld (art. 5 Arbowet).

Het plan van aanpak, waarin is aangegeven welke maatregelen zullen worden genomen in verband met de bedoelde risico's en de samenhang daartussen alsmede de planning van de uitvoer van maatregelen, maakt deel uit van de RI&E (art. 5 Arbowet).

De RI&E wordt aangepast als de daarmee opgedane ervaring, gewijzigde werkmethoden of werkomstandigheden of de stand van de wetenschap, techniek en professionele dienstverlening daartoe aanleiding geven (art. 5 Arbowet).

Als de werkgever arbeid laat verrichten door een werknemer die hem ter beschikking wordt gesteld, verstrekt hij tijdig voor de aanvang van de werkzaamheden de beschrijving van de gevaren en risicobeperkende maatregelen en van de risico's voor de werknemer op de in te nemen arbeidsplaats aan degene, die de werknemer ter beschikking stelt. Deze stelt deze beschrijving ter beschikking aan de betrokken werknemer (art. 5 Arbowet).

De werkgever laat zich voor de naleving van zijn arboverplichtingen bijstaan door één of meer deskundige werknemers ('preventiemedewerkers') (art. 13 Arbowet). Preventiemedewerkers hebben onder meer als taak om medewerking te verlenen aan het verrichten en opstellen van een risico-inventarisatie en -evaluatie.

De werkgever laat zich eveneens bijstaan door gecertificeerde kerndeskundigen (die tevens de rol van preventiemedewerker kunnen vervullen, zie par. 4.1.1). De kerndeskundigen hebben de taak om de RI&E te toetsen op volledigheid, actualiteit en de stand van de wetenschap en techniek en om daarover te adviseren (art. 14 Arbowet).

Medezeggenschap

Bij de uitvoering van het arbeidsomstandighedenbeleid werken werkgever en werknemers samen. Over het arbeidsomstandighedenbeleid, waaronder ook de RI&E valt, wisselen werkgever en de medezeggenschapsorganen actief informatie uit (art. 12 Arbowet).

De medezeggenschapsorganen hebben instemmingsrecht over de methode, de opzet en de uitvoering van de RI&E. Bovendien hebben zij het recht de resultaten met de werkgever te bespreken

Studenten

De Arbowet is ook van toepassing op studenten die binnen de instelling werk verrichten dat overeenkomt met de beroepspraktijk (art. 2 Arbowet).

In het kader van de RI&E zijn daarbij bijvoorbeeld van belang: beeldschermwerk, practica, blootstelling aan gevaarlijke stoffen, voorlichting en toezicht.

Daarnaast vallen de studenten ook onder het begrip, 'derden' waarvoor in de Arbowet een zorgplicht bij de werkgever wordt gelegd (art. 10 Arbowet).

Arbodesluit

In diverse specifieke voorschriften van het Arbodesluit zijn aparte inventarisatie- of registratieverplichtingen aangegeven (tabel 1). Die onderwerpen behoren in de RI&E (deel)documenten specifiek beschreven te zijn.

Onderwerp	Artikel Arbodesluit
Jeugdigen	artikel 1.36
Zwangere werknemers, lactatie	artikel 1.41
Explosiegevaarlijke stoffen (ATEX)	artikel 3.5c
Gevaarlijke stoffen	artikel 4.2
Kankerverwekkende stoffen	artikel 4.13
Asbest	artikel 4.54a
Biologische agentia	artikel 4.85 en 4.97

Fysieke belasting	artikel 5.3
Beeldschermen	artikel 5.9
Thuiswerkers, fysieke belasting en beeldschermwerk	artikel 5.14 en 5.15
Lawaai	artikel 6.7
Trillingen	artikel 6.11b
Persoonlijke beschermingsmiddelen	artikel 8.2

Tabel 1: Specifieke inventarisatieverplichtingen van toepassing voor Universiteiten

4. Scope en werkwijze

Deze deelcatalogus beschrijft de randvoorwaarden waarbinnen universiteiten de gevaren en beheersmaatregelen in kaart brengen als onderdeel van één of meerdere risicobeheersprocessen. Zie hiervoor ook andere deelcatalogi zoals gevaarlijke stoffen, KANS en PSA.

Het is praktisch gezien niet haalbaar om de RI&E van een grote en complexe organisatie in één document vast te leggen. Omdat de universiteiten bestaan uit verschillende faculteiten, diensten en instituten is het logisch om het RI&E-proces te koppelen aan decentrale verantwoordelijkheden met de daarbij behorende medezeggenschapsstructuur (zie hfdst.2 Ambitieniveau).

4.1 Betrokkenen bij het RI&E proces

Onder de betrokkenen bij het RI&E proces worden verstaan degenen die verantwoordelijk zijn voor de aanwezigheid van de RI&E, degenen die de RI&E uitvoeren en toetsen alsmede de wettelijk betrokken organen zoals de medezeggenschapsorganen. De verantwoordelijkheid voor de aanwezigheid van een actuele RI&E ligt bij het CvB of de verantwoordelijke bestuurders, directeuren, decanen en leidinggevendenden, ongeacht de wijze waarop binnen de universiteit de uitvoering van de RI&E is geregeld.

Bij de uitvoering van de RI&E wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de aanwezige studenten, bijzondere categorieën van werknemers en derden zoals bezoekers.

De belangrijkste betrokkenen in het kader van de uitvoering van de RI&E zijn:

- verantwoordelijke bestuurders, directeuren, decanen en leidinggevendenden;
- uitvoerders zoals preventiemedewerkers, arbo- en milieufunctionarissen (conform omschrijving in UFO), overige relevante (deskundige) medewerkers;
- (toetsende) kerndeskundigen;
- medezeggenschapsorganen.

4.1.1 Kennisniveau arbodeskundigen

De RI&E geeft het verlangde deskundigheidsniveau voor de preventiemedewerker aan.

Een preventiemedewerker werkt mee aan het opstellen van de RI&E en het uitvoeren van daaruit voortvloeiende maatregelen. Het deskundigheidsprofiel van de preventiemedewerker moet voor een belangrijk deel passen bij het risicoprofiel, de aard en omvang van de werkzaamheden van de organisatie waarin deze werkt (zie GP-3). Op deze wijze kan er ook inhoudelijk worden (mee)gewerkt aan de RIE. Indien de preventiemedewerker tevens een kerndeskundige is, mag deze ook de verplichte RI&E toetsing uitvoeren.

De STECR-leidraad 'Taken en deskundigheid van preventiemedewerkers' (november 2005) is een hulpmiddel om het deskundigheidsniveau van preventiemedewerkers in te kunnen schatten aan de hand van de RI&E en is bedoeld als richtsnoer of korte handleiding.

De leidraad onderscheidt drie deskundigheidsniveaus van preventieve bijstand:

1. basisniveau: zonder nadere niveau-aanduiding
2. middelbaar niveau: minimaal MBO werk- en denkniveau
3. hoger niveau: minimaal HBO werk- en denkniveau.

N.B.: Naast de in de Arbowet beschreven kerndeskundigen zijn er nog andere deskundigen die aan de RI&E kunnen meewerken of input kunnen leveren zoals stralingsdeskundigen, biologische veiligheidsfunctionarissen, onderzoekers etc.

4.2 Opbouw en inhoud RI&E

De RI&E omvat diverse aandachtspunten (zie GP-2) die deel uit kunnen maken van één of meerdere RI&E (deel-)documenten of RI&E dossiers (zie GP-4).

De RI&E hoeft niet per definitie één rapport te zijn, maar kan samengesteld zijn uit meerdere RI&E (deel-)documenten, waardoor een RI&E-dossier ontstaat. Dit dossier omvat dan diverse vormen van arbobrede, specifieke of onderwerpsgewijze inventarisaties op verschillende organisatieniveaus (zie GP-4).

4.2.1 Kwaliteitsaspecten RI&E

De RI&E voldoet aan een aantal kwaliteitseisen. De RI&E:

- komt voort uit een planmatige aanpak van het RI&E/arbobeleid door het verantwoordelijke lijnmanagement. Dit blijkt bijvoorbeeld uit cyclus van planning en verantwoording waarvoor voldoende draagvlak bestaat binnen de organisatie;
- bestaat in elk geval uit een inventarisatie van alle risico's (zie hiervoor de aandachtsgebieden RI&E in GP-2), een evaluatie van die risico's en een plan van aanpak;
- is volledig en geeft de situatie betrouwbaar weer;
- wordt uitgevoerd door één of meerdere deskundige perso(o)n(en);
- wordt getoetst door minimaal één kerndeskundige. Kerndeskundigen zijn de hoger veiligheidskundige, de bedrijfsarts, de arbeids- en organisatiedeskundige of de arbeidshygiënist. In geval van een deel-RI&E toetst een kerndeskundige met de meeste kennis van het betreffende vakgebied;
- geeft de actuele stand van zaken weer en wordt geactualiseerd als de situatie daar aanleiding toe geeft;
- staat op schrift en mag ook elektronisch beschikbaar zijn. De werkgever overlegt over het arbobeleid met het medezeggenschapsorgaan. In overleg wordt bepaald wanneer een actualisatie van de RI&E nodig is;
- besteedt aandacht aan bijzondere categorieën werknemers en studenten.

4.2.2 RI&E als continu geborgd proces.

In GP-1 is een tabel opgenomen die de stappen in het RI&E-proces weergeeft. Een procesgerichte benadering voorkomt dat de periodieke RI&E een statisch instrument wordt. De RI&E is daarmee een continu (cyclisch) proces (fig. 1) en is een doorlopend onderdeel van het risicobeheerssysteem (ook wel zorgsysteem genoemd, fig. 2).

Bij het uitvoeren van nieuwe RI&E's kan gebruik gemaakt worden van voorgaande ervaringen. De focus van de RI&E ligt op nieuwe risico's. Het heeft bijvoorbeeld weinig zin om steeds onderwerpen te inventariseren die niet relevant gebleken zijn of geen nieuwe risico zijn.

Op welk moment actualisatie van de (deel) RI&E noodzakelijk is, staat hierna weergegeven onder 'koppeling met werkprocessen'. Daarnaast kan men kiezen de RI&E cyclus periodiek uit te voeren, waarbij de periodiciteit afhankelijk is van bijvoorbeeld de mate van veranderingen, het type werk, de ernst van de risico's etc. Omdat op een termijn van een jaar goed is te overzien welke ontwikkelingen zich aandienen vormt het arbojaarplan als het ware de "dienstregeling" voor de uit te voeren RI&E's.

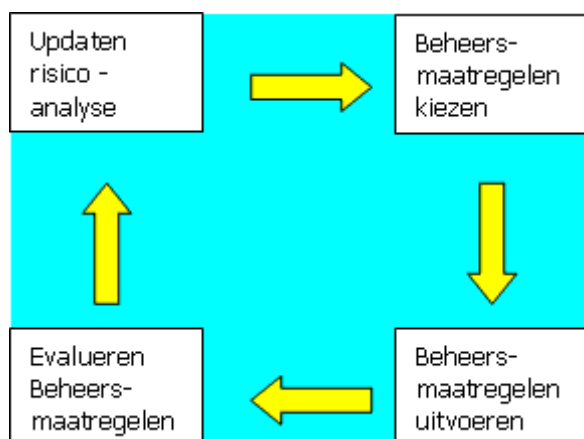

Fig. 1. Cyclisch proces RI&E en borging

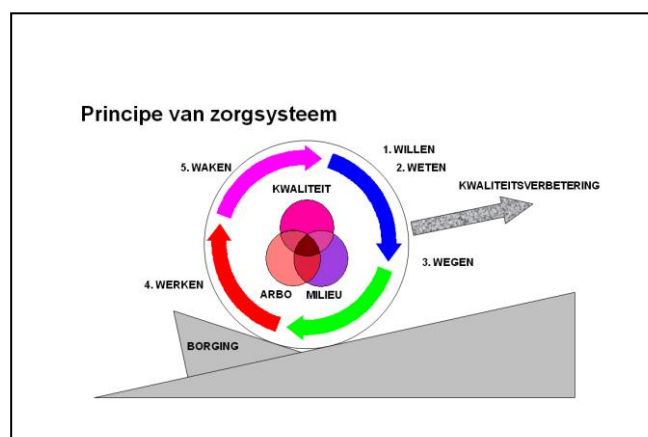

Fig.2. Principe van zorgsysteem

Koppeling met werkprocessen

Arboaspecten worden bij voorkeur in de werkprocessen zelf geïntegreerd. De nadruk wordt gelegd op de integratie van RI&E aspecten met bestaande werkprocessen en beheerssystemen. Hierdoor ontstaat er een bepaalde 'natuurlijke' verankering en borging van de RI&E in de organisatie. Uitgangspunt is dat bij de processen die plaatsvinden de juiste beheersmaatregelen aanwezig zijn. Van risico's die goed worden beheerst, kan de kwaliteit van de beheersmaatregelen worden getoetst. Door deze werkwijze krijgt de RI&E het karakter van een audit (onderzoek naar een proces en de beoordeling van de kwaliteit van beheersmaatregelen). De rapportages kunnen deel uitmaken van het RI&E dossier.

Voorbeelden hiervan zijn:

- studenten worden pas op practica toegelaten als er voorlichting over laboratoriumveiligheid is gegeven en getoetst;
- aan zuurkasten worden periodieke luchtsnelheidsmetingen uitgevoerd (of zuurkasten met een flowmeter worden aangeschaft), waardoor blootstelling via inademing adequaat wordt beheerst;
- standaard veiligheidsregels worden ingebed in werkprotocollen (bv. het dragen van een bepaald type handschoenen, labjas en veiligheidsbril, werken in de zuurkast);
- er worden jaarlijkse brandveiligheidsinspecties uitgevoerd, waardoor de kwaliteit en toestand van de aanwezige (beheers)middelen zoals brandblussers, brandwerende scheidingswanden en dergelijke worden geborgd;
- het vastleggen van een intrinsiek veilig systeem voor de afvoer van verschillende categorieën afval waardoor gevaarlijke combinaties worden voorkomen.

Deze benadering gaat er vanuit dat alle bestaande risico's in kaart zijn gebracht en dat de oplossing van verbeterpunten door middel van een (meerjaren)plan van aanpak gerealiseerd is. Bij de uitvoering van een dergelijke RI&E worden dan twee aspecten beoordeeld:

- 1) heeft het plan van aanpak geleid tot de gewenste resultaten? Het betreft hier het treffen van noodzakelijke maatregelen voor risicobeheersing zoals BHV, klachtenprocedures, verzuimbegeleiding, voorlichting, etc.
- 2) wordt geborgd dat er geen nieuwe risico's ontstaan? In de context van universiteiten gaat het hierbij om het beoordelen of arboaspecten structureel meegenomen worden bij o.a. de volgende activiteiten en processen:
 - nieuwe onderzoeken en technologieën, inclusief werkmethoden
 - werken op locatie of in het buitenland
 - andere werkorganisatie
 - nieuwbouw, renovatie of herhuisvesting
 - nieuwe medewerkers en studenten
 - aanschaf van nieuwe materialen
 - verandering van taken, veiligheidsrapporten van (technische) duuropstellingen
 - brandveiligheid en verzekeringen
 - legionella beheersmaatregelen
 - medewerkerstevredenheidsonderzoek (MTO) en jaargesprekken met medewerkers.

Deze benadering maakt het mogelijk om flexibel in te spelen op het actueel houden van een RI&E in een onderzoeksomgeving.

4.2.3 Mogelijkheden van risicobeoordeling

De RI&E kan uitgevoerd worden door middel van rondgangen, interviews of vragenlijsten, al naar gelang het onderwerp. Ook bestaande informatiebronnen geven input aan de RI&E.

De volgende algemene stappen zijn te onderscheiden (zie verder GP-1 en overige good practices):

1. identificeren van de gevaren
2. beoordelen hoeveel mensen met dit gevaar in aanraking kunnen komen
3. evalueren van de risico's, beoordelen of de bestaande voorzorgsmaatregelen adequaat zijn
4. vastleggen van de risico inventarisatie en de maatregelen
5. zonedig de beoordeling herzien na significante veranderingen, afhankelijk van het risico.

Mogelijke informatiebronnen voor de RI&E zijn:

- verzuimgegevens
- registratie van ongevallen en incidenten
- gegevens over (vermoede) beroepsziekten
- gegevens uit PMO (periodiek medisch onderzoek)
- gegevens over de WIA instroom
- personeelssamenstelling en -verloop
- rapporten van deskundigen op het gebied van arbeidsomstandigheden,
- registratie van toxische en kankerverwekkende stoffen
- productinformatie van leveranciers
- klachten van werknemers (interne klachtenprocedure)
- gegevens van de brancheorganisatie
- informatie van de arbodienst.

Overige beoordelingsmethoden kunnen zijn:

❖ *Metten / analyseren en blootstellingmetingen*

Voor het verkrijgen van inzicht in de blootstelling van een werknemer kan het gaan om blootstelling aan gevaarlijke stoffen, geluid, fysieke belasting, klimaat e.d..

Voor het vaststellen van de omvang van het risico kan het meten op een aantal manieren worden gedaan:

- met een daartoe geëigend meetinstrument;
- op kwalitatieve wijze, bijvoorbeeld met een vragenlijst / checklist
- door middel van een schatting door een (kern)deskundige.

❖ *Effectmeting*

Om vast te stellen wat de invloed is geweest van de blootstelling aan een bepaald risico op een werknemer zijn kwantitatieve en kwalitatieve methoden mogelijk.

❖ *Risicobeoordelingen bij een (werk)proces*

Het kan meerwaarde hebben om de risico-inventarisatie voor specifieke werkzaamheden uit te voeren (variërende werkzaamheden, bij bepaalde onderzoekopstellingen of –methoden of bij veldwerk).

Uitvoering is mogelijk met checklists of met gestructureerde (vraag)methoden. Zie de hierna beschreven prospectieve risico-analyses.

❖ *Prospectieve risico-analyse*

In een prospectieve risico-analyse worden door een (multidisciplinair) team risico's in een proces geïdentificeerd en geprioriteerd met behulp van specifieke methoden of vragenlijsten. Het proces wordt beschreven, de risico's worden benoemd met daarbij de oplossingen om de risico's te elimineren of te reduceren.

Prospectieve risico-analyse is belangrijk, omdat verbeteracties kunnen worden uitgezet vóóordat schade optreedt. Steeds vaker stellen externe instanties een prospectieve risico-analyse verplicht.

5. Maatregelen en middelen

Doelvoorschriften:

- *grenswaarden:*
Geen toevoegingen ten opzichte van de wettelijke verplichtingen
- *procesbepalingen:*
Universiteiten voeren beleid op het gebied van de RI&E en dragen dit uit. In het beleid worden uitspraken gedaan over tenminste de volgende aspecten:
 - taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van bestuur en lijnorganisatie, arbodeskundigen en preventiemedewerkers.
 - wijze van planning van de uitvoering en actualisering van de RI&E op de van toepassing zijnde organisatieniveaus.
 - te gebruiken methode en wijze van uitvoering van de RI&E's en de manier waarop medewerkers betrokken zijn bij de RI&E.
 - wijze van borging om de uitvoering van het plan van aanpak te stimuleren.

Middelvoorschriften:

Er zijn geen specifieke middelen die zich ervoor lenen om voorgeschreven te worden. Op termijn kunnen uit de good practices middelen voorkomen die voldoende draagvlak hebben om te promoveren tot middelvoorschrift.

Good practices

Omdat dit document met name het RI&E proces beschrijft, wordt voor de good practices van een aantal inhoudelijke onderwerpen verwezen naar andere deelcatalogi met de daarin genoemde good practices die voor de uitvoering van de RI&E gebruikt kunnen worden. Deze deelcatalogi c.q. good practices zijn:

- KANS (Checklist KANS-beleid, vragenlijst KANS, tool werkplekonderzoek)
- Psychosociale arbeidsbelasting, PSA (vragen uit de RI&E m.b.t. ongewenst gedrag en werkdruk)
- Gevaarlijke stoffen (zie GP 8 in deelcatalogus Gevaarlijke stoffen: Beslisschema "veilige werkwijzen voor universitaire organisaties").

De opgenomen good practices zijn naast beschrijvingen van het RI&E-proces waaraan het eigen beleid van een instelling kan worden getoetst, veelal instrumenten/vragenlijsten, die als onderdeel van het RI&E proces door een gebruiker aangepast kunnen worden aan de eigen specifieke situatie, eigen kennis en omgeving. Juist door een combinatie van een aangeboden instrument met eigen aanpassingen worden er geen zaken over het hoofd gezien, maar kan een RI&E wel op maat worden gemaakt waardoor het rendement van de RI&E wordt vergroot.

- GP1 - Beschrijving van het RI&E proces
- GP2 - Aandachtgebieden Risico-Inventarisatie en -Evaluatie
- GP3 - Tabel met kennisniveau arbodeskundigen
- GP4 - Toelichting principe RI&E dossier
- GP5 - Elektronische instrumenten voor RI&E-uitvoering:
 - ❖ GP5.1 - webenquêtestelsel: met name voor niet-zichtbare aspecten als werkdruk, communicatie, PSA;
 - ❖ GP5.2 - digitale RIE: met name voor leidinggevendend;
 - ❖ GP5.3 - inspectiemethode Arbeidsomstandigheden (IMA), met name voor vragen die alle onderwerpen van de arbowet behandelen.
- GP6 - Checklist voor technische (proef)opstellingen en/of projecten: deze checklist is te gebruiken voor bv. technische (proef) opstellingen voor meer langdurig gebruik.
- GP7 - Vragenlijst RI&E kantoren: communicatie & informatie, werkplek & voorzieningen, werkdruk & werkinhoud; deze vragenlijst is te gebruiken als opzet voor een RI&E kantoren. Vragen over KANS en PSA : zie de desbetreffende deelcatalogi.
- GP8 - Checklist rondgang gebouw en brandveiligheid: veiligheidsaspecten die het gebouw en de brandveiligheid betreffen; checklist brandveiligheid gebruiksbesluit.
- GP9 - Checklist aandachtspunten arbo en milieu voor laboratoria: deze checklist is te gebruiken voor de dagelijks veiligheidszorg in laboratoria
- GP10 - Aandachtspunten proefdiervverblijven

Alle good practices zijn beschikbaar via de publieke site www.vsnu.nl/arbocatalogus. Zij zijn beschikbaar als halffabrikaat dat wil zeggen dat zij bewerkbaar zijn (Word, Excel, PowerPoint) en kunnen worden aangepast aan de lokale omstandigheden.
Voor buitenlandse medewerkers en studenten worden de instrumenten in het Engels aangeboden.